

Petrovics Sándor pápai diáktársai az 1841/42. tanévben

TIZENKILENC ÉVES PETROVICS SÁNDOR 1842. márciusában *A' Helvétiai Vallástételt követők Pápai Főiskolájának elrendelése és törvényei* c. kötet 80. oldalán, az 544. sorszám alatt írta alá az iskolai törvénykönyvet, és ezzel ténylegesen a dunántúli kollégium növendéke lett.¹ Az 1841/42. tanévben itt tanuló diákok

közül rajta kívül még a később országos ismertségre szert tett Jókai Mórt és Orlai Petrich Somát szokták megemlíteni, pedig ahhoz, hogy a kollégium társadalomtörténeti szerepét megértsük, a teljes diáktársadalom ismeretére szükség van.²

Jelen tanulmány célja kettős. Egyrészt arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a Sopronból unokatestvére, Orlai Petrich Soma hívására Pápara érkezett ifjú vallására, társadalmi helyzetére, földrajzi származására, illetve előző iskolájára nézve mennyire illeszkedett osztálytársai közé.³ Másrészt pedig a tanuló társak adatainak felhasználásával azt is vizsgálni kívántuk, hogy mekkora szerepe volt a Pápai Református Kollégiumnak a dunántúli református értelmiség (lelkészek, tanítók / jegyzők) rekrutációjában.⁴

¹ DREKK O. 89o. 8o. – A Petőfi Sándor tanulmányaival foglalkozó szakirodalomban hosszú ideig tartotta magát az álláspont, hogy a subscribálás 1841 novemberében történt. Nádasdy Lajos az iskolaszéki jegyzőkönyvek adatainak felhasználásával bizonyította, hogy az aláírásra 1842. február végén, vagy legkésőbb március első hetében kerülhetett sor. Vö. NÁDASDY 2001. 95–96.

² A ma is használatos útikönyvben olvasható: „1841-ben megalakult a Református Főiskola Képzőtársasága, melynek keretei között bontogatta szárnyait Petőfi Sándor és Jókai Mór.” NÉMETH-SZABÓ 1989. 21.

³ Hasonló vizsgálat történt már a selmecbányai diáktársak esetében. Petrovics Sándor az 1838/39. tanévben a selmecbányai evangélikus líceum I. rhetori osztályának tanulója 37-ed magával. A Selmecbányai Evangélikus Egyház Levéltárában őrzött egykori iskolai anyakönyvek adatainak felhasználásával vizsgálta Csáky Pál az osztálytársak földrajzi megoszlását, a szülők foglalkozását és társadalmi állását. CSÁKY 2001. 63–67.

⁴ A kérdéskörrel szélesebb horizonton vizsgálódva két kollégám korábban már foglalkozott a kollégiumi diákokra vonatkozó történeti adattár monográfia terjedelmű bevezető tanulmányában: HUDI 2006. és KÖBLÖS 2006.

A kérdések megválaszolásában Petrovics Sándor személye csupán jogalap: nem a későbbi időkben kiemelkedő művészi, politikusi, közéleti pályát befutott pápai diáktársait állítottuk vizsgálódásunk középpontjába, akik közül néhányan már a kollégiumi tanulmányaik során is felcsillantották tehetségüket, hanem mindazokat, akik az 1841/42. évi tanévben aláírták az iskolai törvényeket és ezáltal a felső éves diákok közé tartoztak.⁵

A tanulmány végén két olyan osztálytárs pályafutását vázoljuk fel, akikről mindeddig megfeledkezett a szakirodalom. A református kollégiumban végzett tanulmányok után atipikus életpályát futott be Csöngői Kis Dávid és Singer Péter is, de életük egy-egy szakasza számos hasonlóságot mutat Petrovics Sándor karrierjével.⁶

A kérdések megválaszolásához a prozopográfiai módszer alkalmazása tűnt a legkézenfekvőbbnek, mely módszer bizonyos személyek meghatározott körére vonatkozó adatok összegyűjtését és rendszerezését jelenti. Az így létrejött adattár a kijelölt csoporton belül lévő összes személlyel kapcsolatban előre meghatározott szempont szerint válogatva közöl adatokat. Ezáltal lehetővé válik, hogy a vizsgált csoportra vonatkozóan statisztikai módszerekkel a közös jellemzőket mutassuk be, a törvényszerűségeket tárjuk fel.⁷

Jelen vizsgálatunk alanyai azok a diákok, akik az 1841/42. tanév első és második félévében legalább egy tantárgy óráin közösen vettek részt Petrovics Sándorral, aki mindkét félévben 7–7 tárgyból kapott érdemjegyet.⁸ A tabellák adatsorainak feldolgozása után 138 fős halmazunk keletkezett.⁹ A diáktársak közül

⁵ „... az obsitos katona, koldus-diák, vihardar. Üstökösök Pápán. Messze világitó fénnyel. S a többiek: Orlai, Kozma Sándor, Kerkapoly Károly, Parragh Gábor, Gondol Dániel, Antal Gábor. Majdani írók, tudósok, művészek közéleti emberek, politikusok — sokan a szabadságharc utáni időkben az ország vezető egyéniségei.” NÁDASDY 2001. 102.

⁶ Az utóbb mintegy ötven évig református lelkész, Csöngői Kis tanuló korában renitens viselkedésével tűnt ki, majd élete meghatározó epizódja lett a színészkedés. Peszach Singer / Singer Péter (később rabbi) más felekezeti és nyelvi környezetből érkezően a magyar nyelv haladó szellemiségű újtója lett.

⁷ A prozopográfiai módszerről: LEVI 2000. 85–86., ENGEL 2001. 33–34., BARA 2009., PAKSA 2013., PÁLMÁNY 2013. 53–54.

⁸ KERÉNYI 2008. 72.

⁹ Az 1841/42. tanévben a tabellák átnézésével a hallgatókra vonatkozóan 329 adatsort találtunk. Mivel voltak olyan iskolatársak, akik minden tárgyat hallgattak, őket egy adatsorral szerepeltettük. Egy-egy személy születési helyét, apja foglalkozását illetően is voltak különbözőségek. Az ilyen esetekben a többször ismétlődő adatot tekintettük iránymutatónak. A tabellák adatai Petrovics Sándor és mások esetében is eltéréseket mutatnak. Petrovics születési helye 4 esetben Szabadszállás, 2-szer Kiskőrös; apja keresztnéve 4-szer István, egyszer Sándor, egy esetben pedig Ferenc; apja foglalkozása 4 esetben mészáros, 2-szer asztalos; apja lakhelye 2-szer Dunavecse, 4-szer Szabadszállás. Hasonlóan különböző információkkal találkozunk a szintén evangélikus vallású Szigeti József

118 (85%) református, 17 (13%) evangélikus. 2 zsidó tanuló jött Morvaországból: Pfeifer Nátán Gewitsch településről, Singer Péter Magyarbrodról.¹⁰ Hadzig György görögkeleti kereskedő gyermeke, Hadzig János Székesfehérvárról került Pápára, 1840–1843 között volt a kollégium növendéke.

Az osztálytársak közül 76 (55%) az alsóbb tanulmányait is Pápán végezte, 62 (45%) pedig ugyanabban a tanévben írta be nevét a törvénykönyvbe.¹¹ A más intézményből érkezettek közül 35 (56%) evangélikus, 22 (36%) református, 5 (8%) pedig katolikus középfokú oktatási intézményből jött Pápára.¹² Az evangélikus vallású és általában evangélikus oktatási intézményből érkezett tanulók átlagban 2–3 évig tanultak Pápán.¹³

A tanulók többsége (116 fő, 85%) a Dunántúli Református Egyházkerületben található településekről származott. 16-an jöttek a dunamelléki (12%), egy

esetében: születési helye Nemeslásdony (Sopron vm.), Ócsény (Tolna vm.), Ekel (Komárom vm.); apja keresztneve(i): László, József, Ferenc, Mihály; apja foglalkozása: hadnagy, közbirtokos. A példák arra intenek, hogy a tabellák adatai csak erős kritikával használhatók; az életrajzi adatok tisztázásához az anyakönyvek és más egyéb források nélkülözhetetlenek.

¹⁰ Mindkét izraelita vallású tanuló társ apja kereskedő volt. Korábbi tanulmányait magyarországi iskolákban végezték: Pfeifer Nátán pesti, Singer Péter debreceni tanulmányok után 1841-ben írta alá a Pápai Református Kollégium törvényeit. Mindketten két évig tanultak Pápán.

¹¹ Petrovics Sándorral együtt az 1841/42. tanévben 72 diák subscribált. Közöttük 10 olyan tanuló volt, akik már korábbi tanulmányi helyeiken (Nagykőrös, Kecskemét) is felsőfokú tanulmányokat folytattak, így magasabb osztályokba nyertek besorolást.

¹² A 35 evangélikus iskolából jött diák túlnyomó része Sopronból (14) és Pozsonyból (13) érkezett. 3–3 tanuló jött a pesti és a selmecbányai, 2 pedig a modori evangélikus gimnáziumból. A korábbi tanulmányait más református intézményekben végezték közül 1–1 diák járt a debreceni és a nagyenyedi kollégiumba, 4 a győniki református gimnáziumba, a többiek a Dunántúli Református Egyházkerület gimnáziumaiban tanultak: 8 Csurgón, 5 Komáromban és 3 Losoncon. Az 5 katolikus gimnáziumból jött tanuló közül 3 Pécsen, 1 Budán, 1 pedig Varasdon tanult.

¹³ Petrovics Sándorhoz hasonlóan 1 tanévet töltött a kollégiumban Csáder Károly (Pozsonyból). 2 évig tanult Pápán Bárány Gusztáv (Pestről), Erhárdt Lajos (Sopronból), Franyó Gusztáv (Pozsonyból), Hrabovszki Lajos (Sopronból), Jánosa Lajos (Sopronból), Lantai Sándor (Sopronból), Salkovics Károly (Sopronból); 3 évig Szigeti József (Modorból), Vágner Mátyás (Pozsonyból); 4 évig Petrich Soma (Sopronból), Zmeskál Károly (Sopronból). Bárány Károly Sopronból jött Pápára, 4 évig itt tanult, visszament Sopronba 1 tanévre, majd 1841–1843 között ismét Pápán tanult. Az evangélikus vallású osztálytársak közül Berecz Péter tanult a leghosszabb ideig, 9 évig Pápán. Ő Kiskamondról jött Pápára 1832-ben, 1837–1840 között Sopronban tanult, majd 1840-től 1844-től ismét Pápán. 1848-ban részt vett a pákozdi és a schwechati csatában. KÖBLŐS 2006. 274, 286, 298, 561, 879., BONA 2009. 323.

tanuló érkezett az erdélyi,¹⁴ szintén egy a tiszáninneri,¹⁵ 2 a tiszántúli egyházkerületből.¹⁶ A dunántúli egyházkerületből a veszprémi egyházmegye (23 fő) és a pápai egyházmegye (20 fő) emelkedett ki. A komáromi (13 fő), a somogyi (12), a tatai (12 fő) és a mezőföldi egyházmegye (10 fő) szinte egyenlő arányban képviseltették magukat. A nagyobb földrajzi távolság miatt kevesebben jöttek a barsi (8 fő) és az őrési (3 fő) egyházmegyéből. A Drégelypalánki Református Egyházmegyéből származó osztálytársat nem ismerünk.

A Dunamelléki Református Egyházkerületnek a Dunántúlon fekvő egyházmegyéiből érkeztek Pápára nagyobb számmal diákok: a vértessaljai egyházmegyéből 6, a külsősomogyiból 5 tanuló.

A református tanulók (118 fő) közül 38, az összlétszám majdnem egyharmada származott Veszprém vármegyei településről. Nagyobb számban érkeztek még Komárom vármegyéből (18), Somogyból (15), Fejérből (12) és Zalából (10).¹⁷

Az lutheránus diákok nagyjából a magasabb evangélikus felekezeti arányszámmal bíró dunántúli vármegyék közül (Sopron, Pozsony, Vas) származtak.¹⁸ Ezekből a vármegyék közül református tanulók csak csekély számban vagy egyáltalán nem érkeztek.

A Dunántúli Református Egyházkerületben egyházmegyénként vizsgáltuk a Pápára tanulót küldő települések felekezeti arányszámait.¹⁹ Az arányszámok megállapításához két forrást használtunk: az 1850. évi egyházkerületi névtár a

¹⁴ Finta Károly a Kolozs vármegyei Gyaluról (Szinnyei és Schöpflin szerint Torda–Aranyos vármegyéből) származott. Gyámja Szakács Pál kalotadamosi (erdélyi ehk., kalotaszegi ehk.) református lelkész volt. Tanulmányait Nagyenyeden, majd 1840-től Pápán végezte. 2 évig volt a kollégium növendéke. 1848/49-ben hadnagy a 131. honvédszászlóaljban, neve szerepel a világosi fegyverletételi jegyzéken. SZINNYEI 1891–1914. III. 508. SCHÖPFLIN 1929–1931. II. 42–43., BONA 1998. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/f-769/varfalvi-finta-karoly-822/> [Letöltés: 2023. május 5.] KÖBLÖS 2006. 273, 879, 883.

¹⁵ Matuz Gábor Komlóson, Abaúj vármegyében született. Sárhadányban, Komlósi Matuz István lelkész gyámsága alatt nevelkedett. A ladányi elemi iskolából 1836-ban jött Pápára, ahol 1845-ig tanult. Iskolatanítás után jogi tanulmányokat folytatott, Székesfehérváron lett ügyvéd, ahol 1875-ben hunyt el. ZLINSZKY 1974. 95., 122., KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. 700, 1433.

¹⁶ Mezőberényből (Békés vm.) 2 evangélikus diák érkezett: Orlai Petrich Soma és Salkovics Károly.

¹⁷ 6 diák jött Bars vármegyéből, 4–4 Tolnából és Győrből, 2–2 Esztergomból, Nyitrából és Vasból. 1–1 tanulóval képviseltette magát Kolozs, Abaúj, Pest, Hont és Pozsony vármegye.

¹⁸ A 15 evangélikus tanuló közül 3 Pozsony vármegyéből, 2–2 Békés, Sopron, Tolna, Vas, 1–1 Győr, Pest, Veszprém és Zala vármegyéből származott.

¹⁹ A Belsősomogyi Református Egyházmegye települései emelkednek ki, átlagban 78%-os református többségű településekkel, a legalacsonyabb aránnyal (48%-kal) a Tatai Református Egyházmegye községei szerepelnek.

református lakosok számáról nyújt tájékoztatást; Fényes Elek geográfiai szótára pedig a települések teljes lakosságáról közöl adatokat.²⁰

A református tanulók döntő hányada református többségű településekről érkezett Pápára. A települések reformátussága 60–90% között mozgott, átlagosan 64%-ot tett ki.²¹ Az evangélikus vallásúak esetében is hasonlóan erős gyülekezeti háttér figyelhető meg.²²

A származási helyek típusát tekintve hangsúlyos különbség nem mutatható ki a két felekezet reprezentánsai között: egyharmaduk városi, kétharmaduk falusi környezetből érkezett.²³

A születési helyek vizsgálatának összegzéseként levonhatjuk a következőt: a diáktársak több mint 90%-a dunántúli, többségük erős (50% feletti) felekezeti arányszámmal rendelkező településről jött Pápára. Az eddigi vizsgálatok szerint Petrovics Sándor vallás, származási hely, előző iskola szempontjából is a kisebbséghez tartozott.

A szülők foglalkozásának vizsgálatakor 9 kategóriát állítottunk fel: lelkész; tanító, jegyző; ügyvéd; vármegyei tiszt; kereskedő; közbirtokos; földműves; özvegy; iparos.²⁴ A református tanulók szülei / gyámjai esetében egyértelmű a falusi közbirtokos és földműves réteg dominanciája (36%).²⁵ Emellett meghatározó a lelkész és tanító/jegyző szülők aránya (27%).²⁶ Ebbe a kategóriába számolhatunk 7 özvegyet is, akikről egyértelműen tudjuk, hogy közülük korábban 4 lelkész-, 3 pedig tanítófeleség volt. Ez azt jelenti, hogy a diákok harmada lelkészi, tanítói családból származott.

²⁰ NÉVTÁR 1850., FÉNYES 1851.

²¹ Az egyházmegyei arányszámokon általában a városok rontottak. Arányszámok: Győr 6%, Pápa 11%, Veszprém 14%, Várpalota 19%, Komárom 30%, Csurgó 37%.

²² Például: a Sopron vármegyei Nemesládonyban 62%, Középbükkön 46%, a Vas vármegyei Hógyészen 70%, Magyargencsen 72% volt az evangélikus vallású lakosság aránya.

²³ Fényes Elek munkáját felhasználva 4 kategóriába soroltuk az érintett településeket: szabad királyi város, mezőváros, falu, puszta.

²⁴ Több módszertani kérdéssel találtuk szembe magunkat: közbirtokos–földműves fogalom összemosódása, a tabellák adatsorait rögzítők több esetben szinonimaként használják őket; az iparos fogalom jelen esetben gyűjtő kategória, beletartozik: asztalos, bognár, csizmadia, csutorás, kalapos, kovács, kötélverő, mészáros, molnár, szabó; a hajdú és az alispán is a vármegyei tiszt kategóriába tartozik; az özvegy tanító- és lelkészneket az özvegyek közé soroltuk.

²⁵ Emellett 2 ügyvéd, 8 vármegyei tiszt, 2 kereskedő, 14 iparos és 16 özvegy található a szülők között.

²⁶ 19 lelkészi, 13 pedig tanítói családból származott.

Az evangélikus diákok szülei között a közbirtokosok töltenek be meghatározó szerepet, az iparosok és kereskedők aránya nagyobb, mint a református szülők esetében, és szembetűnő a vármegyei tisztségviselők hiánya.²⁷

Már a 118 református diáktárs adatai is alátámasztják a feltételezést, hogy a kollégium diákságának származási eloszlása, társadalmi gyökerei is híven tükrözik a református művelődési tömb jellemzőit.²⁸ A kollégium diákságának gerincét egyrészt az erős gyülekezeti háttérrel rendelkező (nagy felekezeti többségű településről származó) földműves és közbirtokos családok fiai alkották, akik esetében a társadalmi ranglétrán megtett első lépcsőfokot jelentették a kollégiumban elvégzett tanulmányok; másrészt a református értelmiségi (lelkész-, tanító- és jegyző-) családokból származó tanulók esetében a társadalmi státus megőrzését, illetve a további emelkedést segítették elő.²⁹

Az Ugrai János által felrajzolt észak-dunántúli református kultúrrégió-központ jellemzői is körvonalazódtak: elsősorban közép- és észak-dunántúli vonzáskörzet; a régió református középiskolaiban végzett diákoknak biztosított

²⁷ 9 közbirtokos van az evangélikus szülők között (52%), 3 iparos és 1 kereskedő (összesen 24%), 2–2 lelkész és özvegy (12–12%).

²⁸ A felekezeti művelődési alakzatokról: KOVÁCS I. 2012. 115–125. A református művelődési tömbről: KOVÁCS I. 2014. 46–68. Az evangélikus diáktársak csekély száma még hasonlóan óvatos következtetések levonására sem nyújt lehetőséget.

²⁹ A református osztálytársak közel fele tanulmányai befejezése után a Dunántúli Református Egyházkerületben végzett szolgálatot. Jelenleg 23 lelkészt és 31 tanítót tudunk eklatáns módon azonosítani. *Lelkész* lett: Bonc József, Csák Gábor, Cserna István, Csizmadia Sándor, Csonka Ferenc, Csonka Károly, Kis János, Kis Dávid, Kálmán Ferenc, Kovács Gábor, Kovács János, Kutasi Ferenc, Nagy Lajos, Nádasdi György, Patai Károly, Rác Károly, Szalai Antal, Szalai József, Sente János, Szobonya András, Varga Lajos, Vida Ferenc, Vörös Benjámin. *Rektor / tanár* lett Asztalos István, Baráth Ferenc, Böjte Sándor, Bölskei József, Csajtai Ferenc, Cseh István, Csurgai Dániel, Dinga József, Farkasdi József, Gál Lajos, Győri Miklós, Horvát Ignác, Kerkápoly Károly, Komjáti Kristóf, Kovács István, Kovács József, Kovács Benjámin, Kozáry István, Körmendi Pál, Kövesdi Antal, Lázár Antal, Matuz Gábor, Mozgai Sándor, Paksi József, Sallai István, Szalai Dániel, Szentmiklósi Károly, Técsi Lajos, Török János, Váradai János, Varga Lázár. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. Kálmán Ferenc lelkész és Kövesdi Antal rektor nem szerepel a kötetben, mivel mindketten 1850 után kezdték szolgálatukat. Kálmán Ferenc pápai tanulmányai után Kecskeméten folytatta a teológiát. 1846–1850 között Kecskeméten lett rektor. Rövid dunamelléki segédlelkészi szolgálat után 1856-ban történt a felszentelése a Dunántúlon. 1856–1857 között Szilasbárháson szolgált. Gyöngön tanár, majd Tolnanémedin lelkész 1865-ben bekövetkezett haláláig. TtREL I. 8. d. 2. Gyönk. 28. 30. d. 5. Tolnanémedi. 1. 12. d. 6. Dég. 5. 6 (Kálmán Vince!). d. 8. Mezőszilas. 1. 13. SZINNYEI 1891–1914. V. 862–863 (1842–1845 között tanult Kecskeméten!). KÁLMÁN 1901. 391 (1827. január 9-én született!). KÖBLÖS 2006. 276, 287, 299, 612, 881. KRÁNITZ 2012. 171. Kövesdi Antal Búcsón, majd Csepen tanított. DREL II. 70. b. 1855. 5 (életrajz), NÉVTÁR 1851. 17., 1854. 12.

továbbtanulási lehetőség; a helyi (és nem országos) értelmiségi elitképzésben betöltött meghatározó szerep.³⁰

A 2031. esztendőhöz, a kollégium 500 éves jubileumának ünnepéhez kapcsolódva a levéltár munkatársi gárdája a kollégiumtörténeti alapkutatások folytatását tervezi: cél a kollégium teljes diáknévsorának összeállítása, megjelentetése (könyv formájában vagy digitálisan),³¹ valamennyi iskolai törvény és törvénykiegészítés publikálása. Hatalmas munka áll előttünk, „ami nem hoz a ráfordított idővel és energiával arányos gyors és látványos eredményeket”.³²

A tervezett alapkutatások után egy újszemléletű kollégiumtörténet megírása is időszerű feladat lehet (az egyházkerület intézményeinek, kutatóinak, szakembereinek összefogásával), hogy minél kevésbé érezzük úgy, hogy „buborékokban élünk.”³³

³⁰ Az Ugrai János által a protestáns akadémikusok kollektív biográfiai jellemzőinek vizsgálata során használt kultúrrégió kifejezés „*az egyházi társadalomtörténetben már ismert felekezeti-művelődési alakzat*” fogalmának kiterjesztése, amely lehetővé teszi a térbeli tagolódás megjelenítését is. UGRAI 2022b. 40–58. – Az általa elvégzett vizsgálatok eredményeinek figyelembe vételével a XIX. század első felében 5 jól körülhatárolt református kultúrrégiót különített el: az erdélyit, a debrecenit, a tiszáninnenit, az észak-dunántúlit (Pápa és Komárom kettős központtal) és az alföldit (Kecskemét, Nagykőrös, Kiskunhalas körül). UGRAI 2022a. 90. – Az elemzést folytatva Ugrai megállapította, hogy a reformátusok iskolái közül Debrecen, az evangélikusok körében pedig Sopron esetében mutatkozott domináns elszívó hatás: ezeknek a városoknak az oktatási intézményei voltak képesek számottevő mértékben más kultúrrégióból származó egyéneket képezni, akik később a szellemi elit tagjaivá lettek. UGRAI 2023b. 204–205. – Pápa annak ellenére, hogy nem tudott a helyi iskolán kívüli személyeket a Magyar Tudományos Akadémiára juttatni (a későbbi akadémikusok képzésében egy pontig tudott szerepet játszani, de későbbi megélhetésüket, társadalmi érvényesülésüket már nem tudta szavatolni) „*sokat tett azért, hogy a hazai reformátusság nem szorult kizárólag a Dunától keletre eső térségekbe*”. UGRAI 2017. 18., UGRAI 2023b. 204–205.

³¹ A pápai kollégium diáknévsorait tartalmazó kötet mellékleteként megjelent CD több mint 40000 adatsort tartalmaz. Ezt a munkát kívánjuk kiterjeszteni az 1861 (az iskolai értesítők folyamatos megjelenésének kezdete) utáni időszakra is. A beiratkozási, érettségi nyilvántartások és osztályanyakönyvek adatsorai ugyanis nem pótolhatóak az értesítők névsoraival.

³² KÖBLÖS 2007.

³³ Egyik tanulmánya címében tette fel a kérdést Ugrai János: „Miért szükséges az iskolavárosok és a felekezeti kultúrrégiók neveléstörténeti vizsgálata?” A vizsgálatok szükségességét a következőképpen indokolta: „*Buborékokban élünk. Talán túlságosan is sokszor szembesülünk ezzel a felismeréssel, s olyan, mintha hiábavaló volna a felismerés, hisz így is, úgy is tehetetlenek vagyunk. A buborékokban élés a másik meg nem értésével párosul, sőt egy idő után azzal az érzettel, miszerint a másik megszólítása egyenesen lehetetlen vagy épp teljesen felesleges volna. Így minden halmaz kitermeli magának a saját ágenseit, s az adott strukturális keretek között ezekre az ágensekre hagyatkozva reméli az árkok betemetését, a hidak megépítését. (...) E jelenségek és folyamatok alapvetően egyháztörténeti eredetűek, de leginkább az iskolázás alakulásán, tehát neveléstörténeti módszerekkel érhetők tetten. És mentalitástörténeti jellegű, közvetett hatásai is elsődlegesen az oktatáson, az oktatási rendszeren csapódtak le — a 20–21. században,*

KÉT VÁZLATOS PÁLYAKÉP

Csöngei Kis Dávid. Kis Ádám bognár és Váci Zsuzsanna házasságából 1822. november 1-én született Veszprémben. Az elemi iskolát szülővárosában, gimnáziumi és teológiai tanulmányait 1835-től Pápán végezte. 1839-ben írta alá a kollégiumi törvényeket.³⁴ Tanulmányai alatt segédtanító lett Soponyán és Csákváron. 1844-ben pápai tanulmányai megszakadtak.³⁵

Elbocsátásának oka sorozatos törvénysértéseivel magyarázható. Az 1843/44. tanévben az iskolaszéki jegyzőkönyvben 16 esetben fordul elő a neve. Különböző vétségekért (óramulasztás, kártyázás, részegeskedés) folyamatosan büntetéseket szenvedett: hol pénzbírságra, hol minimum 2, maximum 24 óráig tartó elzárásra ítélték. Egy idő után szüleit is értesítették elfogadhatatlan magatartásáról; neve a fekete táblára is felkerült.³⁶ Az utolsó figyelmeztetést is megkapta, mikor a következő eseményeket jelentette az iskolaszéken egy helybeli kocsmáros: június 29-én éjjeli 12 és 1 óra között több társával együtt berohant a kocsmáros házába „*őt torkon fogták, majd földre vágván arcát, tomporáját egész a' vér folyásig verék*”. Egy társával együtt másnap visszament a kocsmárhoz és kártérítést ígért arra az esetre, ha eláll a vádtól. Ellenkező esetben megtorlással fenyegették meg. Ezek után Kis Dávidot az iskolaszék társaival együtt elbocsátotta a kollégiumból: „*ki e kihágásban is magát erőszakoskodással, verekedéssel bélyegezve, eddigi iskolai életét tekintve, mint a' tanuló ifjúság mételye, s olly jobbíthatatlan tagja (...) a' tanuló ifjúság közöl ki-törültetik.*”³⁷

azaz akkor is, amikor elvileg az egyházak már nem kiemelkedő főszereplői az oktatáspolitikai aktivitásoknak.” UGRAI 2022a. 80, 94.

³⁴ KÖBLÖS 2006. 876.

³⁵ Az egyházkerületi anyakönyv I. kötetének 119. oldalán olvasható lelkézszentelése alkalmából tett saját kezű bejegyzésében az eltávolításáról nem tett említést. „*Kiss Dávid születtem Veszprém mező városában 1822^{ik} év november 1^{én}. 1836. mentem Pápára alsó iskoláimat kezdő, végre az egész felső tanfolyamokat is bevégezvén 1853^{ik} év augusztus 1-én. September havában, ugyan azon évben nagy tiszteletű Vecsei Gábor veszprémi egyházmegyei esperes úr által előlegesen kibocsáttattam. 1853^{dik} év Februarius havában egyházmegyeileg kibocsáttattam, 's Pápán 1854^{ik} év november 27^{én} ünnepélyesen felszenteltem. Jelenleg Szent Gáálon segédlelkészkedem.*” DREKK O. 394t. 119., KRÁNITZ 2012. 167.

³⁶ DREL I. 7. a. VI. 140 (306. sz.)

³⁷ DREL I. 7. a. VI. 146–147 (346. sz.)

Az akkoriban Pápán játszó színtársulatnál felvétette magát, s kisebb-nagyobb sikerrel működött 8 évig.³⁸ 1846-ban másodszerelmes Debrecenben, ahova teológusként került.³⁹ Jól gitározott, költeményeket írt. 1846–1849 között Kolozsváron szerepelt. 1848-ban *Márciusi napok falun* címmel írt egy színművet. Két költeménye is megjelent az Országh János által Nagybecskerekén megjelentetett sűgőkönyvben *Színészetünk felett* és *Legyen ez is hibám* címmel.⁴⁰

1851-ben visszatért a Pápai Református Kollégiumba, ahol *rendes tanulmányai mellett a pápai ev. ref. egyházban kántortanítói állást viselt, egyuttal a főiskolai énekkarnak cantus praesese volt.*⁴¹ 1854-ben felszentelték. 1855-től Vámoson segédlelkész, 1858-ban Litéren helyettes lelkipásztor, majd 1858-tól Balatonudvariban szintén helyettes, 1862-től rendes lelkész. Felesége Sebők Zsófia, szentgáli földműves szülők gyermeke, akivel 1859. május 17-én kötött házasságot. 1904. november 18-án hunyt el Balatonudvariban, 83 éves korában.⁴²

Singer Péter – Peszach Singer. A morvaországi Magyarbrodról származott, apja Mózes, kereskedő, anyja Polák Sára. Tanulmányait Debrecenben, majd Pápán végezte. 1841–1843 között volt a Pápai Református Kollégium diákja. Az 1841/42. tanévben ugyanazokat a tárgyakat hallgatta, mint Petrovics Sándor.⁴³ A következő évben filozófiát, görög irodalmat, természeti tudományokat, történelmet, francia nyelvet, nevelést tanult.⁴⁴ Kollégiumi tanulmányaival párhuzamosan Horovitz Pál pápai rabbi jesiváját is látogatta.⁴⁵ Az 1844/45. tanévben a pápai zsidó elemi iskola tanítóként alkalmazta.⁴⁶ A várpalotai hitközség 1847-ben választotta rabbivá. Magyar rabbitól nehezen kapott képesítő oklevelet (hattára), mert „Student” volt, és így a rabbi hivatal viselésére méltatlannak

³⁸ DREL II. 217. i. Cs. Kis Dávid életrajza 1904. – A SCHÖPFLIN-féle és a ma használatos színészeti lexikonból is hiányzik: SCHÖPFLIN 1929–1931. II. 436., SZÉKELY 1994. 386–387.

³⁹ Tanulhatott a Debreceni Református Kollégiumban is, de teológus nem volt, mivel a törvénykönyvet nem írta alá. SZABADI 2013. II.

⁴⁰ SCHÖPFLIN 1929–1931. I. 305.

⁴¹ DREL II. 217. i. Cs. Kis Dávid életrajza 1904. cantus praeses (latin) – előénekes, a kollégiumi énekkar vezetője

⁴² TtREL I. 8. d. 6. Alsóörs. 10. Balatonfüred. II. 36. Balatonkövesd–Csopak. 28. Balatonszőlős. 17. d. 8. Litér. 9. d. 9. Nemesvámos. 100. d. 11. Szentgál. II. 17–18 (1848-ban színész és honvéd volt. *Patetikus szónoki előadási modora miatt vulgo: „Tüzes Dávid” néven emlegetik.*), 32. Tihany. 8. PEIL 1904. 768 (gyász hír). SOMOGYI 1932. 38–39 (102. sz.), HUDI 2007. 251, 252., KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018a. 688.

⁴³ SZEGHALMY 1937. 823.

⁴⁴ KÖBLÖS 2006. 275., 287., 881., 883. CD Pápa.

⁴⁵ ZSENGERI 1892. 9.

⁴⁶ JAKAB 2013. 98.

találták.⁴⁷ 25 évig várpalotai, majd szintén 25 évig szepesváraljai rabbi. Fia, Ábrahám utóda lett Várpalotán. Másik két fia Liptószentmiklóson és Rimaszombaton követte az apai hivatást, negyedik fia a székesfehérvári ortodox hitközség elnöki posztját töltötte be.

1848-ban várpalotai rabbiként magyar beszédet mondott az őrsereg zsidó tagjainak felszentelésekor és a maga eszközeivel elősegítette a honvédség szervezését.⁴⁸ 1868-ban magyar nyelvű egyházi beszédei is megjelentek.⁴⁹ 1898. április 6-án hunyt el Szepesváralján.⁵⁰

Levelezésben állt Petőfivel. A kettejük kapcsolatának emlékét, Petőfi egy levelét a családi könyvtárban őrizték, mely 1944-ben elveszett.⁵¹ A személyét, tevékenységét érintő források száma nagyon csekély, ugyanakkor mindegyik hangsúlyozza magyar nemzeti elkötelezettségét. Szepes Erika, aki a család kiváló kutatója / jó ismerője volt, 1980-ban ezt így fogalmazta meg: „A várpalotai Singer-rabbik sokak által nagyrabecsült személyiségének legfőbb jellemzője az a kettős érzelmi elkötelezettség, mely egyrészt a vallásos hagyományokban gyökerezett, másrészt a magyar haza iránti őszinte szeretet nyomán sarjadt. A kétirányú ragaszkodás szellemi téren is megnyilatkozott: a hittudomány tisztelete és elmélyült ismerete mellett vonzódtak a világi tudományokhoz és művészetekhez is.”

A reformkori pápai kollégium szellemisége minden bizonnyal szerepet játszott e kettős kötődés kialakulásában.⁵²

⁴⁷ GROSZMANN 1916. 16.

⁴⁸ SZEPEK 1980. 392. Szükséges megemlíteni, hogy az egykori diáktársak között (a fentebb vizsgált 138 főből álló mintában) 17 az 1848/49-es honvédsereg tisztikarához tartozott. Név szerint Balogh Gábor, Baráth Ferenc, Berecz Péter, Cserna István, Dúzs József, Kozma Sándor, Mesterházi Imre, Molnár Ádám, Nagy Gedeon, Nyíri Lajos, Paksi József, Salkovics Károly, Sárközy Titusz, Somogyi József, Szentmihályi Sándor, Szobi József, Tóth Dániel. BONA 2009. 267–380.

⁴⁹ GROSZMANN 1917. 52.

⁵⁰ – Két nagy tudós rabbiját... = Egyenlőség 17 (1898) 15. sz. (április 17.) 9.

⁵¹ SZEPEK 1976. 369.

⁵² „A nagyhirű kollégiumban a magas szintű szakképzés ugyanakkor mindig is hazafias neveléssel párosult” – állapította meg Bona Gábor a pápai diákok 1848/49-es helytállása kapcsán. BONA 2009. 267.

RÖVIDÍTÉSEK

AP	= Acta Papensia
DREKK	= Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárának Kézirattára
DREL	= Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára
ehk.	= egyházkerület
ehm.	= egyházmegye
ker.	= kerületi
ref.	= református
sz.	= szám(ú)
szerk.	= szerkesztette
TtREL	= Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár

LEVÉLTÁRI, KÉZIRATTÁRI FORRÁSOK

- DREKK O. 394t. A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi anyakönyve. I. (1823-1897)
DREKK O. 89o. A Pápai Református Kollégium felvételi könyve (1836-1860)
DREL I. 7. a. Iskolaszéki jegyzőkönyv VI. (1841-1867)
DREL II. 217. i. A Veszprémi Református Egyházmegye egyházközségekre vonatkozó vegyes iratai.
DREL II. 70. b. A Tatai Református Egyházmegye egyházlátogatási iratai (1711-1952)
TtREL I. 8. d. Magyarországi református lelkészek adatai egyházközségek szerinti betűrendben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARA 2009 = BARA Zsuzsanna: Tanári sorsok, tanári karrierék. A VI. ker. reáliskola tanárainak prozopográfiai vizsgálata. Doktori (Phd) értekezés. Bp., 2009.
BONA 1998 = BONA Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I-III. Bp., 1998.
BONA 2009 = BONA Gábor: Pápai diákok a '48-as honvédsereg tisztikarában. = AP 9 (2009) 1-4. sz. 267-380.
CSÁKY 2001 = CSÁKY Károly: Petőfi és Selmecbánya. = Mezei Zsolt (szerk.): „A kényes úrfi s a rongyos baka”. Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról. Pápa, 2001. 63-81.
ENGEL 2001 = ENGEL Pál: Prozopográfia. = Bertényi Iván (szerk.): A történelem segédtudományai. Bp., 2001. 33-34.
FÉNYES 1851 = FÉNYES Elek: Magyarország geographiai szótára. Mellyben minden város, falu és pusza, betűrendben körülményesen leiratik. I-IV. Pest, 1851.
GÖRÖG 1925 = A Szászvárosi Ref. Kún-Kollegium Emlékkönyve. Szerk.: GÖRÖG Ferenc. Cluj-Kolozsvár, 1925.
GROSZMANN 1916 = Dr. GROSZMANN Zsigmond: A magyar zsidók V. Ferdinánd alatt. Történelmi tanulmánya. (10.) = Egyenlőség 35 (1916) 18. sz. (április 30.) 16.

- GROSZMANN 1917 = GROSZMANN Zsigmond: A magyar zsidók a XIX. század közepén (1849–1870). Történelmi tanulmány. Bp., 1917.
- HUDI 2006 = HUDI József: A Pápai Református Kollégium szervezete és működése a XVI–XIX. században. IV. A kollégium vázlatos története az anyaiskolává válástól korszakunk végéig (1797–1861). = A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861. Szerk.: Köblös József. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2006. 58–117. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések, 9.)
- HUDI 2007 = HUDI József: Litér község története. Kiadja Litér Község Önkormányzata. Litér, 2007.
- JAKAB 2013 = JAKAB Réka: Pápa város zsidó közösségének társadalom- és gazdaságtörténete 1748–1848. Doktori disszertáció, Bp., 2013.
- KERÉNYI 2008 = KERÉNYI Ferenc: Petőfi Sándor élete és költészete. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. (Osiris Monográfiák)
- KOVÁCS I. 2012. = KOVÁCS I. Gábor (szerk.): KOVÁCS I. Gábor: Protestáns egyetemi tanárok Magyarország egyetemén 1848 és 1944 között: az egyetem „hitfelekezeti jelleg nélküli állami intézeti minősége” és a felekezeti művelődési alakzatok. In: Dobszay Tamás–Erdődy Gábor–Manhercz Orsolya (szerk.): Milyen nemzetet, kinek és hogyan? Tanulmányok Magyarország történelméről 1780–1948. Bp., 2012. 115–125.
- KOVÁCS I. 2014. = KOVÁCS I. Gábor: A debreceni tudományegyetem református hittudományi kari tanárainak prozopográfiája és a református felekezeti–művelődési alakzat szociológiája. = Korall 15 (2014) 46–68.
- KÖBLÖS 2006 = A pápai református kollégium diákjai 1585–1861. Szerk.: KÖBLÖS József. Pápa, 2006. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések, 9.)
- KÖBLÖS 2006. = KÖBLÖS József: A Pápai Református Kollégium szervezete és működése a XVI–XIX. században. I–III. = A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861. Szerk.: Köblös József. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2006. 7–58. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések, 9.)
- KÖBLÖS 2007 = KÖBLÖS József: iskolatörténeti kutatások a Pápai Református Gyűjteményekben. (Előadás. Elhangzott 2007. június 26-án, az EKE Szombathelyen rendezett konferenciáján.) https://eke.hu/sites/default/files/csatolmanyok/kozgyulesek/2007/2007_koblos.pdf
- KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018a = A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. II. 1–2. kötet. 1761–1849. Szerk.: KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt. Pápa, 2018. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések, 15–16.)
- KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018b = A csurgói református gimnázium diákjai 1792–1867. Héjas Pál: A csurgói evang. reform. főgimnázium rövid története (reprint kiadás). Források a csurgói református gimnázium történetéből. Szerk.: KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt. Pápa, 2018. (Csurgói Könyvtár, XXV.)
- KŐRÖSI 2001 = Székelyné KŐRÖSI Ilona: Petőfi kecskeméti iskolája és tanítója. = Mezei Zsolt (szerk.): „A kényes úrfi s a rongyos baka”. Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról. Pápa, 2001. 27–36.
- KRÁNITZ 2012 = KRÁNITZ Zsolt: „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi anyakönyvei. Pápa, 2012. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Jubileumi kötetek, 1.)
- LEVI 2000 = LEVI, Giovanni: Az életrajz használatáról. = Korall 2 (2000) 81–92.

- NÁDASDY 2001 = NÁDASDY Lajos: Petőfi, a pápai diák. = Mezei Zsolt (szerk.): „A kényes úrfi s a rongyos baka”. Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról. Pápa, 2001. 82–107.
- NÉMETH–SZABÓ 1989 = NÉMETH Adél – SZABÓ Lajos. Pápa. Panoráma, Budapest, 1989.
- NÉVTÁR 1850 = A’ helvét hitvallású dunántúli egyházkerület egyházi névtára. Pápa, 1850.
- NÉVTÁR 1851 = Egyházi névtára a’ helvet (sic!) hitvallású dunántúli egyházkerületnek 1851. évre. Szerk.: Bali Mihály. Pápa, 1851.
- NÉVTÁR 1854 = A’ dunántúli helvét hitvallású egyházkerület’ egyházi névtára. Szerk.: Liszkay József. Pápa, 1854.
- PAKSA 2013 = PAKSA Rudolf: Protopográfia vagyis „kollektív biográfiai elemzés”. A Horthy-kori magyar nemzetiszocialista elit vizsgálata. = Ballabás Dániel (szerk.): Módszertani tanulmányok. Eger, 2013. 7–19.
- PÁLMÁNY 2013 = PÁLMÁNY Béla: Új módszerek – új lehetőségek. A protopográfia új módszerei és kapcsolata a hagyományos genealógiával, archontológiával a reformkori magyar országgyűlések almanachjai alapján. = Turul 86 (2013) 2. füzet, 53–59.
- SCHÖPFLIN 1929–1931 = Színművészeti Lexikon. A színjátszás és drámairodalom enciklopédiája. I–IV. Szerk.: SCHÖPFLIN Aladár. Bp., 1929–1931.
- SOMOGYI 1932 = SOMOGYI Zoltán: A veszprémi református egyházmegyében a reformációtól máig szolgált lelképásztorok névsora 1517–1932. Kézirat, Szentgál, 1932.
- SZABADI 2013 = Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában I–II. Szerk.: SZABADI István. Debrecen, 2013.
- SZEGHALMY 1937 = SZEGHALMY Gyula: Veszprém vármegye községei. Magyar városok és vármegyék monográfiája 23. Dunántúli vármegyék. Bp., 1937.
- SZÉKELY 1994 = SZÉKELY György (főszerk.): Magyar színházművészeti lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
- SZEPES 1976 = SZEPES Erika: Singer Leó emlékezete. = Évkönyv 1975/76. Kiadja a Magyar Izraeliták Országos Képviselete. Szerk.: Scheiber Sándor. Bp., 1976. 369–379.
- SZEPES 1980 = SZEPES Erika: Singer Ábrahám levelei Munkácsi Bernáthoz. = Évkönyv 1979/80. Kiadja a Magyar Izraeliták Országos Képviselete. Szerk.: Scheiber Sándor. Bp., 1980. 385–393.
- SZINNYEI 1891–1914 = SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. Bp., 1891–1914.
- UGRAI 2017 = UGRAI János: A református kollégiumok a közműveltség szolgálatában. = Honismeret 45 (2017) 6. sz. 15–20.
- UGRAI 2022a = UGRAI János: Ágenszek struktúrák és párhuzamos életvilágok. Miért szükséges az iskolavárosok és a felekezeti kultúrrégiók neveléstörténeti vizsgálata. = Rónay Zoltán – Fazekas Ágnes – Horváth László – Kálmán Orsolya: Keresni az újat szüntelen... Tanulmánykötet Halász Gábor tiszteletére. Bp., 2022. 80–95.
- UGRAI 2022b = UGRAI János: Protestáns kultúrrégiók a 19. század első felében. Az akadémiai csúcslit kollektív biográfiai elemzésének néhány társadalomföldrajzi tanulsága. = Tér és Társadalom 36 (2022) 1. sz. 40–58.
- UGRAI 2023a = Sárospataki tógátusok 1783–1876. A Sárospataki Református Kollégiumba beiratkozó és onnan távozó tógátusdiákok névsorai. Szerk.: UGRAI János. Sárospatak, 2023.
- UGRAI 2023b = Iskolaközpontok vagy kultúrrégió-centrumok. A reformkori iskolázás térbeli tagozódásának dilemmái a protestáns akadémikusok kollektív biográfiai jellemzőinek tükrében. = Educatio 32 (2023) 2. sz. 193–206.

- ZLINSZKY 1974 = ZLINSZKY János: Az ügyvédség története Fejér megyében. = Fejér Megyei Történelmi Évkönyv 8. Szerk.: Farkas Gábor. Székesfehérvár, 1974. 7-147.
- ZSENGERI 1892 = Dr. ZSENGERI Samu: Még egyszer az első magyar zsinagógai hitszónoklat. = Egyenlőség 11 (1892) 45. sz. (november 4.) 7-9.

ZSOLT KRÁNITZ

Sándor Petrovics's fellow students in Pápa in the study year of 1841/42

Current study is seeking the answer for two questions. The first question is how Sándor Petrovics (Petőfi) studying in the Reformed College of Pápa in the 1841/42 study year adapted himself to the new circumstances. The other question is what role the college played in the recruitment of the intellectual class in the region of Transdanubia. To answer these questions, the author used the method of prosopography which builds up biographies which have the same structure and statistically can be analysed. In the study year of 1841/42, 138 fellow students studied with Petőfi. 118 (85%) of them represented the Reformed church, 17 (13%) of them were Lutheran, 2 Israelite came from Moravia, and a son of an Orthodox trader came from Székesfehérvár. 76 (55%) of his classmates finished their primary-school education in Pápa, 62 of them (45%) signed their name in the school law-book in the same study year as Petrovics. The majority of the students (116 members, 85%) came from the settlements located in the Transdanubian Reformed Church District, the others from farther located districts or from Transylvania. Reformed students arrived from settlements with Reformed majority, Lutherans from counties like Sopron, Pressburg and Vas with Lutheran majority. No Reformed students from these counties came or just at a very low proportion. One third of the Protestant students came from towns, two third came from villages, their parents can be ranked into 9 trade groups. Their studies were meant to maintain or upgrade their parents' social status. Sándor Petrovics did not belong to the average concerning his religion, his birthplace and his previous schools. Current study describes the short biographies of two students with similarities to Petrovics (Petőfi). Dávid Csöngői Kis (1822-1904) studied in Veszprém and Pápa, but because of a serious penalty he got for his bad behaviour he was sacked from college in 1844. He acted with travelling theatres for 8 years and continued his studies in 1851. From the year of 1854, he served as a Reformed priest in the villages of Balaton Highlands and the Bakony. Israelite Péter Singer was born in a village called Magyarbrod in Moravia and studied in the Reformed College of Pápa. Meanwhile, he also attended the yeshiva of rabbi Pál Horovitz (1796-1845). He taught in the elementary Jewish school in Pápa in the study year of 1844/45. He was chosen as a rabbi first in Várpalota in 1847, then in Szepesváralja by the local parish. He also corresponded with Petőfi. The college in Pápa played an important role in forming his dual (Hungarian and Jewish) identity.

